

DR KENÉZ - KURLÄNDER EDE

SZEMLÉJE

SZOMBAT

INTIMITÁSOK BARY JÓZSEFRŐL

Csodarabbik a pesti temetőben. —
A kritika joga. — Hevesi Simon ka-
balisztikus szatirája. — Blum Ödön
Kohanita-iskolája. — Olvasom . . .
nem olvasom . . . — Hirek, — stb.

VI. évfolyam 18. szám.

1933. október 21

A címlap Berény Róbert rajza.

A Pesti Izraelita Hitközség Gimnáziumának Templomában ez évben is nagy buzgósággal, sőt még az eddiginél is fokozottabb művészi disszel és történelmi allegorikus csoportok felvonulásával rendezte meg a gimnáziumi ifjuság **Goldberger Salamon** igazgató vezetése alatt és dr. **Bernáth Miklós** rabbi-vallás-tanár, dr. **Grózinger M. József** tanár-vallás-tanár, valamint dr. **Kohn Zoltán** vallás-tanár közreműködésével a tóra örömmünnepének: **szimchász-taurónak** az istentiszteletét, amelyen a Gimnázium Barátainak Egyesülete részéről a **chászántauró** tisztét dr. **Gelencsér Miksa** ny. m. kir. közegészségügyi felügyelő, szemész-főorvos, míg a fenntartó Pesti Izr. Hitközségnek Felügyelőbizottsága részéről **Wertheimer Adolf**, a Gimnázium volt Kuratóriumának tagja, a Gimnázium egyik legnagyobb alapítványt tevője, a Pesti Magyar Kereskedelmi Bank ny. igazgatója, az Izr. Magyar Irodalmi Társulat, az Országos Magyar Zsidó Muzeumegyesület elnöke a **choszon beresisz** tisztséget, a Gimnázium tanári testülete részéről pedig dr. **Fuchs D. Rafael** tanár, volt igazgató a **maftir** tisztséget viselte.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG SZABADEGYETEMI előadássorozata. II. évfolyamának I. szemesztere 1933. október 23-án hétfőn délután 6 órakor nyílik meg. A megnyitó előadásokat tartják: Stern Samu, a pesti izr. hitközség és a Magyarországi Izr. Országos Irodájának elnöke: (A zsidóság szerepe a gazdasági életben); és dr. Hevesi Simon vezető főrabbi: (Vallás és bölcsészet). A szemeszter 1933. október 23-tól december 7-ig tart. Előadásokat tartanak: Dr. Benosovszky Imre: (A zsidó misztikusok); Dr. Cseh Arnold: (Korszerű nevelési problémák); Dr. Dési Géza: (A zsidó büntető törvénykezés). Dr. Ehrenthal Aladár: (A zsidó magánjog és bírósági szervezet); Dr. Fischer Aladár: Régi zsidó kórház és annak orvosai); Dr. Friedmann Dénes: (Történet-

filozófiai elméletek alkalmazása a zsidó történet módszereire); Dr. Groszmann Zsigmond: (A pesti zsidóság történetéből); Dr. Guttmann Mihály: (A talmud és az idegen népek); Dr. Hahn Dezső: (Német zsidó orvosok); Dr. Heller Bernát: (Szentírásunk elmélkedő könyvei); Dr. Kiss Arnold: (A zsidó martirologia); Dr. Hevesi Illés: (Szociális törvényhozás a mózesi tanban); Dr. Láczer Dénes: (A hazai felekezeti árnyalatok kialakulása); Dr. Löwinger Sámuel: (A Szentírás a tudomány tükrében) és Dr. Szemere Samu: (Korunk zsidó filozofusai). A szabadegyetemi tanfolyamok látogatása, valamint a beiratkozás is díjtalan. Beiratkozások október 1-től 22-ig bezárólag, naponta, péntek, szombat és ünnepnapok kivételével délelőtt 9—1-ig és délután 5—7, (vasárnapokon csak délelőtt) a pesti izr. hitközség kulturális ügyosztályában, (VII. Sip-utca 12. III. em. 53.)

PÁLYAZATI HIRDETMÉNY. A pesti izr. hitközség előjárósága a néhai **Szabó Józsefné**, szül. Grauer Jenny hagyatékából kiadandó **kiházasító segélyre** pályázatot nyit. Folyamodhatnak a pesti izr. hitközség területén lakó oly zsidó vallásu szegénysorsu, zsidó vallásu férfiúval eljegyzett hajadonok, akiknek szülei, vagy ők maguk a pesti izr. hitközség adófizetői. A pályázati kérvények a pesti izr. hitközség előjáróságához intézendők és legkésőbb ez évi november hó 10 napjának déli 12 óráig a hitközség alapítványi ügyosztályánál (VII. Sip-u. 12. III. 53.) személyesen nyújtandók be. Az engedélyezett kiházasító segélyösszeg csak az esküvő után és csak az esetben fog folyósíttatni, ha a kedvezményezett igazolja, hogy házasságát a pesti izr. hitközség valamelyik rabbi-jával megáldatta. A lejárat határidő után beérkezett pályázati kérvények nem lesznek figyelembe vehetők. Nem fognak továbbá figyelembe vétetni azok a folyamodók, akik pályázati kérvényük benyújtása előtt akár csak polgárilag is házasságot kötöttek.

A pesti izr. hitközség előjárósága.

Hittestvérek! Csak szigoruan kóser füstölthúsárúkat vásároljatok a

a Kóser szalámi és füstölthúsárúgyár r.-t.-nál
Budapest, VII., Dob-u cca 10. Te'. 42-6-99
 továbbá a fióküzletekben: VI. Eötvös utca 6. és Rákóczi út 57 B

valamint az összes kóser mézárszékekben és baromfiüzletekben.

SZOMBAT

Dr. KENÉZ-KURLÄNDER EDE
SZEMLÉJE

Dr. KENÉZ-KURLÄNDER EDE:

Intimitások Bary Józsefről, aki nem maradt élete végéig antiszemita

A publicista *Milotay István*nal nem vagyok hajlandó vitába szállni, mert nem hiszek abban, hogy egy olyan lucidus elméjű és ragyogó tehetségű ember, mint ő, komolyan vegye a középkor rémeséit. Ezt a kérdést a tiszaezlári és a bécsi Bloch-Kohling per örökre elintézte. Ezekre az ítéletekre az utolsó pecsétet, a *clausula perpetuae sanctionis*-t, ráütötték a Hitler-rezsim theoretikusai, akiknél igazán nem lehet holmi zsidóbarát érzelmeket feltételezni. Tessék elolvasni Ottokar Stauf von der March, Graf zu Reventlow, Schaukel, Passarge írásait, akik egyhanguan kijelentik, hogy olyan *középkori dajkamesékre, mint a vérvád, nem hivatkoznak*. Ezek régi *tehetségtelen antiszemiták* fegyvertárából valók. Ők hajlandók elismerni a zsidók sokoldalú tehetségét, sőt bizonyos erényeit is, ezekre nem reflektálnak. Nekik nem kell *Einstein, Ehrlich* és sok más zsidó csúcsteljesítmény. Nem tagadják *Jacob Wassermann* egyetlen tehetségét, csak lemondanak róla. Germánabb, mint *Brahms* nincs köztük senki, ez nem használ, mert szemita származásu és *Abrahamssohn*-nak hívták. Ők beérik egy sokkal szegényebb német kultúrával, csak az legyen tiszta árja. Ők minden lehetetlen váddal illetik a zsidóságot, csak éppen a vérváddal nem. És a Magyarorságnak sem fog sikerülni ezeknek a meséknek új híveket szerezni Magyarországon.

★

Szerintem *Bary József* könyve ifjúkori munka, közvetlenül a nagy per után íródott. Hogy miért került kiadása most 1933-ban, nem kérdelem, noha nem értem, de meggyőződésem, hogy maga a szerző nem lépett volna vele a nyilvánosság elé ötven évvel az ítélet után. Mert *Bary József* már akkor régen revideálta álláspontját a zsidósággal szemben, mikor kinevezték a nagyváradai törvényszék

elnökének. Ezt pragmatikusan nem lehet igazolni. Tény azonban, hogy pártatlanul látta el elnöki tisztét és nem tett különbséget ember és ember között *faji, felekezeti és nemzetiségi* szempontok szerint. Soha ilyen panaszt ellene hittestvéreim körében nem hallottam.

★

De készséggel szolgálok más bizonyítékkal is. Történt egyszer egy szép vasárnapi napon, hogy *Bary József* és felesége felkeresték dr. *Várnai Ferenc* nagyváradi ügyvédet és feleségét, született *Ausländer Bertát* és megkérték fiuk részére a szépséges *Várnai Rózsit* kezét. Ebből a házasságból gyermekek is születtek és ma már úgy *Bary József*, mint a zsidó temetőben elhantolt dr. *Várnai Ferenc* a magas menyországból tekintenek le közös unokáikra. Nagy eset volt ez akkoriban, óriási feltűnést keltett, noha mi váradi zsidók láttunk már más, ennél nagyobb csodákat is. Ennek előtte 25-30 évvel hasonló járatban a nevezetes *Szunyogh Albert* kereste fel dr. *Grosz Albert*nek, *Grosz Emil* egyetemi tanár édesapjának kuriáját, hogy megkérje *Lóránt* fia számára *Grosz Zseni* kezét. A két eset nem analóg, mert *Szunyogh Albert* minden ízében liberális ember volt és a *Grosz* család már akkor társadalmilag teljesen arrivált dzsentrinek számított. Akkoriban történt meg például az is, hogy az ősnemesi családból származó *Blaskovieh Meláné* áttért a zsidó hitre, mikor férjhez ment báró *Königswarter Hermann*hoz. Világszenzáció volt az az eset is, mikor lord *Charles Rotschild* feleségül vette a nagyváradi *Werthelmstein Rózsit*. Az se volt utolsó dolog Váradon, mikor *Schlauch* bíboros *Radl Ödön* útján megüzente a hitközség elnökének *Ullmann Izidornak*, hogy megakarja látogatni, hogy megtekintse könyvtárának unikumait. Ez a látogatás elmaradt, mert mi vittük fel a szóban forgó könyvritkaságokat a püspöki rezidenciába, ahol bennünket a most elhunyt *Fetscher Antal* győri püspök, akkor *Schlauch* bíboros titkára és irodaigazgatója fogadott és kalauzolt Őeminenciája szobájába.

★

Még sok ilyen váradi specialitást tudnék felsorolni, amelyek felett a váradiak közömbösen napirendre tértek. A *Bary*-eset azonban óriási szenzáció volt, amelyről még évek múltán is sok szó esett a váradi társaságokban. Jóleső érzéssel állapítottuk meg, hogy *Tisza-eszlár* világhírű vizsgálóbírája *maradék nélkül revideálta álláspontját a zsidósággal szemben*.

★

De én tovább bizonyítok. *Bary József* utolsó betegségében *csaknem kizárólag zsidó orvosokkal kezeltette magát*. Nekem dr. *Bartha János*, a biharmegyei közkórház akkori osztályorvosa mesél-

te, hogy *Bary József* utolsó percéig milyen bizalommal, sőt baráti érzelmekkel viseltetett zsidó orvosai iránt. Fel is sorolta nekem azoknak a zsidó orvosoknak a nevét, akik akkor a nagybeteg *Bary József* körül foglalatoskodtak, de e nevekre már nem nagyon emlékszem. — Ugy rémlik azonban előttem, hogy köztük volt dr. *Konrád Béla* neves váradai orvos is, aki még ma is él és elnöke a nagyváradai neológ hitközségnek. Adataim helyességét tehát még ellenőrizni lehet.

Azt hiszem sikerült bebizonyítanom, hogy *Bary József* nagyváradai törvényszéki elnök korában sokkal közelebb állt a zsidósághoz, *semhogy vállalta volna saját fiatalkori antiszemita izü emlékiratait* a nagy perről. Kár volt tehát ezt a posthumus könyvet kiadni és hiábavaló volt a Magyarságnak nagy feltálatással részleteket közölni a könyvből. *Sikere nem lehet és nem is lesz!*

~~~~~

„Bölcsek, vigyázzatok szavaitokra”.

Ma-holnap büszkék lehetünk erkölcsi sikereinkre. T. i. a Szombat. Mi küzdöttünk a gabella igazságtalanságait némileg ellensúlyozó boletta behozataláért. Megvalósult. És üdvös lett. Mi küzdöttünk a neológ és az orthodox ritualitás egyesítése ellen. Meg nem valósult. És igen üdvös lett. A multkor megirtuk, hogy egynémely templomi távszónok ellen be kellene hozni a hivatalos klotürt. Ugy halljuk, hogy a terv érik. A multkor megemlítette a Szombat, hogy Susmann pesti orthodox rabbi óvta a hiveit a hozs-

COSULICH LINE
1938. november 1.

A haifai új kikötő megnyitása alkalmából háromhetes nagy tanulmányi utazást rendezünk a

VULCANIA

24.000 tonnás legmodernebb oceánjáró óriáshajón ismét a már ismert kedvezményes tarifával

PALESZTINÁBA.

Felvilágosítás, prospektusok, jelentkezés:

Palesztinai Gazdasági Bizottság
Budapest, VI., Andrássy-út 67

Cosulich Line vezérképviselője
Budapest, VII. Thököly-út 2. sz.

~~~~~

szú szakállban és pajeszben megjelenő ál-orthodox sakterek ellen. Ebben is sikerünk volt, mert a Rombach-utcai templomban dr. Fischer Benjamin rabbi úr egy egész prédikációt mondott ezzel kapcsolatban. De erre a sikerre nem vagyunk büszkék. *Az egész beszéd időszerűtlen és alaptalan volt.* Időszerűtlen azért, mert a két hitközség között a legnagyobb egyetértés uralkodik. Egynéhány tény: Most olvastuk csak azt a felhívást, amelyet a két országos elnök együttesen adott ki. Stern

Csodarabbik a pesti temetőben

Az egyik felekezeti lap cikkeit közöl arról, hogy a zsidó ifjuság nem is tudja már mi az a sale-szüdesz (E néven értjük tudvalevőleg azt a szombat délutáni, harmadik ceremóniális étkezést, amely a kabala hatása alatt át és át lett szőve romantikus és misztikus mozzanatokkal.) A másik lap pedig nagy elégtétellel közli, hogy egy neolog pesti rabbi sirját elborítják, a nagy ünnepek előtt rátett kvittlik. (Kvittli alatt értendők azok a cédulák, amelyeket a csodarabbiknál szoktak átadni a bajban levő és bajukat az Uristenhez a csodarabbi útján címzett instancia alakjába öltöztető hívek.) Kvittli és sale-szüdesz – mindkét dolog igen szép, a zsidó etnográfia szempontjából is, de amint el lehet képzelni magyar kul-

turát vitéz-kötéses nadrág és árvalányhajás kalpag nélkül, úgy a pesti neológiát el lehet képzelni e kettő nélkül. Mert sokkal fontosabb volna, ha a hívők közvetlenül tudnának imádkozni az ősi szent nyelven, közvetlenül fordulnának az Istenhez, nem pedig kvittlik útján a rabbi sirján levelezzenek a Mindenhatóval. Szükséges volna továbbá, ha a pesti neologia ifjúsága a legfontosabb szertartásokat megtanulná és akkor elengedhetjük neki azokat a sale-szüdeszokat, amelyeket a szombaton boltjaikat nyitvatartók rendeznek, ami által a sale-szüdesz összejövetel olyan jelleggel nyer, mint amikor a kaszinói sertéskaraj mellett szónokolnak a hitközség kasruszáról.

*

A kritika joga

Válasz Ballagi Ernő levelére

Érthetetlennek találom, hogy kedves Szerkesztő úr nem fűzött semmiféle megjegyzést Ballagi Ernő bajtársunknak a Szombat múlt számában megjelent leveléhez. Pedig ez a levél reflektorszerűen bevilágít a felekezeti publicisztikánkba és felekezeti életünkbe. Ez a levél megnyilatkozászerűen mutatja, hogy vannak, akikről azt hiszik, hogy minden hódolatuk a hatalmasoknak szól, pedig kiderül róluk, hogy jól ismerik a felekezeti élet bajait, visszasságait, apró, de veszélyessé válható intrikáit, panamáit és immorálításait, de hallgatnak, mert nem kérdezik őket, hallgatnak, mert nem hallgatnak rájuk. Olyan a helyzet, mint ahogy a pesti hitközség néhai nagytudományú Brill rabbija jellemezte. Arról volt szó, hogy a hitközség oktatásügyi szakosztályában, a 80-as évek liberális irányzatának megfelelőleg, elhatározták, hogy az izraelita hittan keretében többé

nem tanítják a hébert. A gyűlésen megjelent Brill rabbi is. Amikor azután egyik híve keserűen szemrehányást tett neki, hogy miért hallgatott ennél a merényletnél, azt felelte: „Én nem hallgattam, csak — nem szóltam semmit“. Sokan vannak, úgylátszik nálunk is, ahol nem is sejtenők, akik nem hallgatnak csak nem beszélnek, mert nem nyílik alkalom rá. Ilyen szempontból élményt jelentett számomra Ballagi Ernő egynéhány markáns szava. Mégis azt hiszem, hogy a dolog lényegében nincs igaza. Mert igazán nem az a baj, hogy a felekezeti élet szereplői nem dicsérik egymást. Sőt, az a baj, hogy nagyon is dicsérik egymást és ily dicsériáda lényegében véve csúfosabb, mint bármilyen leszólás. Mert, hogy a Szombat nyíltan elismerte Ballagi Ernő egy polemikus cikkének kitünőségét, az nem akart hízelgés lenni, és csak azért volt lehetséges, mert a Szombat tud kel-

lehetlent is mondani. A régi zsidó mondas szerint, nem szabad kezdeni jóval és átcsapni a rosszra, de kritikával kezdeni és, ha alkalom adódik, elismeréssel folytatni, morális dolog. De éppen ez hiányzik nálunk. A fórumon szereplők vagy agyondicsérik egymást, jobb meggyőződésük ellenére, vagy esetleg öt percre rá gyalázzák egymást, hátuk mögött, ugyancsak meggyőződés ellenére. Nem az a baj, hogy az egyik rabbi nem ismeri el a másiknak érdemeit, hanem az, hogy nem ismeri el, hogy a másiknak is lehet véleménye és joga a kritikára. A zsidó politikus, — amit Ballagi megemlít — ha megjelenik egy felekezeti vacsorán és látja, hogy a másik pártbeli is ott van, és eltávozik, tulajdonképpen emberi jogával élt, ez nem elegendő, de az igenis, hogy el akarja vitatni minden

zsidó lapnak a jogát ezen eljárás fölött való véleménynyilvánításra. Szóval az a baj, kedves Ballagi Ernő, hogy a dicsériádákat érdemtelenül is elviselik vezetőink, de a kritikát érdem szerint sem. A kritikán aluli felekezeti állapotok okozói kritikán felülieknek érzik magukat, pedig a mai kritikus idők hársányan követelik a javítani akaró kritikus jogát.

„Emesz” és „sólaum”, azaz: igazságra és békére van egyszerre szükségünk és e kettő schasem fog érvényre jutni sem a zsidó életben, sem a benne szereplők között, ha nem ismerik el a bírálat jogát. Ezt a szellemet, ennek a szükségességét olvastam én ki Ballagi Ernő írásából, amiért is a nyilvánosság előtt „sekajech“-t mondok neki én is, a leveléért is. Egy sorstárs.

Theodor Lessing :

Phalaris bikája

Ezt a cikkét a politikai gyilkosság áldozatául esett kiváló tudós az emigrációban írta. Tele van lángoló keserőséggel, maró szatírával és tragikus végzetének balsejtelmével.

Miért nem szólsz? Miért nem mondasz ítéletet? Miért némulsz el a történelem viharos fergetegében? Te is a gyávák közé tartozol, akik soha nem mernek nyíltan színtvallani? Te is azonosítani akarod magad minden megtörtént ténnyel? Hát nem tudod, mit tanított számunkra a haldokló Seneca: „Nem lehet kényszeríteni azt, aki meg tud halni . . .”

*Igy és hasonlóképen intettek és vontak felelősségre az utóbbi hetekben hűséges embe-
reim, akiknek kérdéseire ime ez a válaszom:*

Az ókor egyik zsarnoka Pistis szigetén felállított egy óriási öntöttvas bikát, amelynek hasába bezáratta mindazokat, akiket nem kedvelt, szabadgondolkodókat, betörőket, filozófusokat és forradalmárokat. Azután a bika hasa alatt máglyát gyújtottak. A bezárt emberek a fájdalomtól örjöngeni kezdtek, de a bikának az volt a sajátossága, hogy a hasából feltörő fájdalom-

kiáltásokat zenévé változtatta át. Eszükvesztetten ordithattak szegény rabok, a bika egyre csak azt a dalt zengte, hogy „Pistis, Pistis mindenek felett”. Ennek a dalnak a hangjai mellett sétáltak és sütkéreztek a napon a nyugodtak, vidámak és győztesek. És soha semmit nem hallottak azokból a borzalmakból, amik a mélyben, a bika belsejében történtek. Ha valakinek a hangját a sötétben olyan erőssé tette volna a fájdalom, hogy szétrepeszti a vashika hasát, egyszerre vége szakadt volna a nyugalomnak. De ez nem volt lehetséges. Így a jóllakottak számára nem volt értékesebb kincs, mint a muzsikáló bika, mely száján dallá szűrte minden szenvedést. A királyt pedig, akit a bika szolgált, Phalarisnak hívták, ami azt jelenti, hogy — közvélemény. Vannak órák, hetek, évek, amikor a gondolkodó számára már szinte kibíratatlan, hogy bele van préselve egy ilyen — hasba. Önök hölgyeim és uraim

értik, mit akarok mondani. És Önök mégis így kiáltanak „A gondolkodó mondja nekünk az igazságot.”

Elbeszélek Önöknek egy másik történetet. Két megvert ember fetrengett a kínok ágyán. A felizgatott, fanatikus tömeg tiporta el őket. Az a mindig ártatlan tömeg, amelyhez Husz így szólott: „Oh, szent együgyűség!” A haldokló Jézus pedig így: „Atyám, bocsáss meg nekik, nem tudják, hogy mit cselekszenek.” A megvert, megkorbácsolt, megköpdösött szerencsétlenek ágyánál Állam atyuska is személyesen jelent meg. „Na, na, — mondta Állam atyuska — mi történt?” — „A veszett kutya harapott belénk” — nyöszörögtek mind a ketten. — „Ej, ej, — mosolygott Állam atyuska — ti haraptátok meg a kutyát, attól veszett meg. A nép legszentebb ösztönei véretek, illetve pénzetek követelik. De hallgassatok ide. Ha szépen csendben maradtok, nem lesz bántódástok. De ha kinyitjátok a szátokat, a verések ismétlődni fognak. A nép szava Isten szava. Esküdjetek hát, hogy hallgatni fogtok.”

Az egyik úgy cselekedett, ahogy majdnem mindenki cselekedett volna a helyében. Azt gondolta magában: „Fontos, hogy életben maradjak”. És így szólott Állam atyuskához: „Megértettem az idők jelét. Új heroikus világkorszak! Szent haza! Hurrá!” — Ez az ember meggyógyult és kegyelemben elbocsáttatott.

A másik azonban bolond volt. Felháborodva kiáltott fel: „Én hallgassak? Azt hiszed, te hideg szörnyeteg; hogy az élet fontos? Az a fontos, hogy mi emberek méltók maradjunk az élethez. És azonnal méltatlanná válnék, ha hallgatni tudnék. Történjen akármi, beszélni fogok.”

— Próbáld meg — szólott Állam atyuska és olyat rugott bele, hogy átrepült a határon.

Hallgassátok meg a történelem végét. A bolond panaszt emelt. A pár magános lélek, aki meghallotta szavát, megdöbbenve csóválta fejét: „Nem, nem lehetséges, hogy ilyesmi megtörtént. Vizsgálatot fogunk indítani, meghallgatjuk az események szemtanúit . . .” És összeült a bizottság a világ legszentebb embereiből. Felvonultak a tanúk a világ lelkiismerete elé. És minden tanu szórul-szóra ezeket vallotta: „Az természete-

sen igaz, hogy akkor mindnyájan kaptunk egy egészen barátságos kis lökést. De ez csak izelítő volt Állam atyuska hatalmából. Kóstoló a heroikus korszakból. De ok ez arra, hogy haragudjunk? Oh, szent haza! Napjában háromszor imádkozunk hozzád. S ha nem rúgsz belénk többet, négyszer is. A panaszos pedig, ez a nyavalgyó bolond, a mi megrontónk, aki újabb kellemetlenségekbe sodorhat bennünket. Áruló ő, a nép ellensége.”

Atyuska pedig mosolygott és leereszkedőleg szólott hűséges gyermekeihez: „Jól viseltétek magatokat, a jövőben itt maradhatok. Tietek lesznek a csontok, amelyeket nemesebb gyermekeim az asztal alá szórnak.” A bolondhoz pedig így szólott: „Tanácsolom neked, hogy a jövőben őrizkedj a hozzád legközelebb állóktól, mert ők fognak legjobban eltávolodni tőled. Most pedig mars a száműzetésbe, nélkülözésbe, honvágyba.”

A bolond pedig elindult a száműzetés, nélkülözés és honvágy felé.

Nem olvasom

Jom Kippur előtt szokás, az úgynevezett „Kapore” vágása és ebből az alkalomból a metszők tekintélyes gabella-többletet szednek. Pesten azt hiesztelik, hogy minden metsző bevételeinek egy részét köteles beszolgáltatni felettesének és ezzel kapcsolatban igen csunya dolgokat beszélnek erről az osztokodásról. Minden jóízű ember be fogja látni, hogy ilyen, a pletykának és esetleges panamáknak tág tért nyitó osztokodást nem szabad engedélyezni. A közönség megnyugtatóására és az esetlegesen megsarcolt metszők érdekében egyszerűen el kellene rendelni, hogy a befolyó pénzt be kell szolgáltatni a központba és a befolyó összeget egy tisztakezü, a gyanu árnyékával sem illethető férfiúnak szét kellene osztania bizonyos kulcs szerint az illetékesek között.

OLVASOM,...

NEM OLVASOM...

Olvason

A kultuszminiszter elrendelte, hogy a miniszteriumbeli tisztviselők látogassák a Magyar Nemzeti Muzéumot. Az üdvös intézkedést a hitközségi előjáróság is kopirozhatná. Elrendelhetné, hogy az összes zsidó tanszemélyzet köteles ismerni mindazt, ami a magyar zsidó muzeumban van. Így legalább megtanulná egynémely hitoktató vagy a fővárostól a hitközséghez került hitoktató a zsidó élet legfontosabb mozzanatait — a muzeumból.

Olvason

A „Függetlenség” egységes katolikus-református front megalakításának szükségességét hirdeti a bolsevizmus és az atheizmus ellen. Az igazság kedvéért megjegyzem: a felsőházban Frankl Adolf orsz. orthodox elnök már fölvetette az ilyen egységes front létesítésének tervét, de minden pozitív hívóval való kibővítését ajánlja. — hiába, még az orthodox zsidó is liberális és nem tartja hitét egyedül üdvöztetőnek!

Olvason

Szegő Miklósné szívhez szóló felhívást bocsát ki a tanítókhöz, hogy tanítsák a hébert élő nyelvként. A felhívás igazán szívhez szóló, de azt hiszem, hogy a tanítók nem fogják megszívlelni. Igen egyszerű okból. A mai tanterv keretében a héber nyelvet eredményesen tanítani nem lehet, hiszen az előírt heti két óra alatt még a legszükségesebb hittani is-

mereteket sem sajátíthatják el a növendékek. Ha Szegő Miklósné komolyan gondolja indítványát, akkor indítson társadalmi akciót Székesfehérváron, gyűjtse- nek össze egy kis összeget, gondoskodjanak arról, hogy a megnyitandó héber kurzusnak legyen résztvevője és akkor forduljanak hozzánk, majd ajánlunk állásnélküli, az élő héber nyelv tanítására alkalmas tanítókat, amilyen számban csak tetszik. Azt mondják, hogy Önagysága férje agilis ember és így az ő révén is könnyen megvalósítható az üdvös, hatásaiban igen áldásos, de mellett a mai viszonyok mellett egészen praktikus indítvány.

Olvason

Ros Hasonó ünnepén a zágrábi pravosláv egyház metropolitája, dr. Dosetaj látogatást tett dr. Gavro Schwarz főrabbinál, hogy tolmácsolja előtte a pravosláv lakosság jókívánságait. Ez a látogatás már többször is megtörtént, jeléül annak, hogy a főpapok komolyan veszik a felekezetek közti békeséget és mindent elkövetnek, hogy az állandóan megmaradjon.

Olvason

A főváros is hirdeti szabad egyetemi előadásait, a pesti izraelita hitközség is. Nagyon szép Barna Károly előjáró úrtól, hogy ezidén is megrendezi az előadás-sorozatokat. Mégis meg kell állapítani, hogy a fővárosi szabad egyetem előadásai rendszeresebbek, jobban vannak összeválogatva, míg a hitközségi szabad egyetemnek egynéhány előadása csak az Imibe való és nem szolgálja azt a zsidó szabad egyetem egyedüli létjogosultságát je-

lentő célt: az érdeklődőnek bizonyos tárgykörrel világos fogalmat adni.

Olvason

A fővárosnál 110 új tanerő kerül kinevezésre. Milyen jó volna, ha az állások betöltésénél a zsidóságra vonatkozólag behoznák a — numerus clausus!

Olvason

A Zs. Ú. írja: Reich Sámuel verbói főrabbi egy szlovenszkói lapban szinte hihetetlen képet fest egy orthodox községről: Fent ül a templomban első helyen egy ügyvéd, aki egy svéd keresztény nőt vett el, ugyancsak fent ül egy öregember, akinek két leánya kitért és aki az elmúlt Sovjétajsz ünnepen muszaf után a zsinagógából elsietett, mert unokája esküvője volt a katolikus templomban. Továbbá ott reprezentált egy szállodás, akinél csak megbízható chazer-étel kapható.

Olvason

Fischer Fülöp sárospataki főrabbi „Vért és pajzs — Válasz Bangha páternek” című füzetét. Dicsérni kell a főrabbi urat, hogy ez alkalommal szokása ellenére finoman ír és tekintettel van a szembenálló ellenfél érzékenységére. A szerző szaktudását és írói készségét is szívesen elismerjük, csak nem tudjuk megérteni a füzet célját és értelmét. A zsidók rendszeren elhárítottak maguktól minden hasonló hitvitát, miután tisztában voltak vele, hogy annak semmiféle eredménye nem lehet. Voltak ilyen hitviták a hajdani Spanyol- és Lengyelországban is, de a zsidók sohse jószántukból, mindig csak a kényszernek engedve álltak ki a hitvitákra. De vajjon, kit is akar meggyőzni Fischer főrabbi úr az írásával? Talán Bangha pátert? Meddő fáradozás. Sem ő nem fogja soha meggyőzni Bangha pátert, sem

a páter még olyan hatásos érvelése nem érhet célt Fischer főrabbiával szemben. A főrabbi úr tulajdonképpen csak azok számára írta könyvét, akik a kitérés kiűzőjében állnak, szóval, akikre — szerinte — hatással voltak Bangha páter prédikációi. Ha ilyenek egyáltalán léteznek, ezeknek nem is kerül kezükbe ez a 62 oldalas füzet. A sárospataki főrabbinak nincsenek és nem is lehetnek e téren tapasztalatai, mert mikor fordul elő Sárospatakon egy kitérés? Ellenben csaknem kizárólagosan bő tapasztalatokkal rendelkezik e téren Groszmann Zsigmond dr. pesti rabbi és ő megmondhatja, mivel érvelnek a kitérők, illetve milyen ürügyeket hoznak fel kitérésük indokául. Véleményem szerint, amiként Bangha páter prédikációi még senkit se térítettek meg, úgy Fischer főrabbi füzete sem fog senkit visszatartani a kikeresztelkedéstől. Különben pedig Bangha páter tanítására csak azok hivatkoznak, akik már előzőleg valamilyen okból elhatározták a valláscserét.

Olvason

Ungváron a zsidóság elérte a lakosság 20%-át s így a csehszlovák törvény értelmében a héber nyelv használatára joga van a közigazgatásban és a bíróság előtt. Az ungvári zsidók zöme azonban olyan fokon van, hogy a héber nyelvet még liturgikus célra sem tudja használni és azért a neki felkinált jogra ráillik a jellemzés: „Nesze semmi, fogd meg jól”.

Olvason

Erdélyben megindult egy magyar nyelvű orthodox lap „Ho-emesz” címen. Mindenesetre jellemző, hogy az erdélyi országos orthodox szervezet elnöksége az orthodox tömegekkel magyar nyelvű félhivatalos (mert a lap ilyen jellegű!) útján érintkezik. A lapban van egy ro-

vat: „Olvasom“. A címre egész biztosan a mi „Olvasom — Nem olvasom“ rovatunk adta az indítást. És éppen ezért figyelmeztetem a Ho-emeszt, hogy egy igazi (emesz) orthodox lap jellegének nem felel meg ez a megcsontított rovatcím. Mert az igazi orthodoxia nemcsak abból áll, amit „olvasok“, hanem abból áll, amit „nem olvasok“, mert a Szentírásban nincs megírva, hanem csak hagyományból tudom. „K'szivim v'lo karjii“. Az egyoldalú „Olvasom“ karizmusa volna, méltatlan az orthodoxiához és ezért megengedem a Szombat rovatcímének második részének használatát is, lemondok a Copyright-ról és egyáltalában nem fogok haragudni, ha a Ho-emesz véleményét is felosztva látom az „Olvasom“ és a „Nem olvasom“ elnevezés között.

Nem olvasom

Az új Rombach utcai kántornak átütő sikere volt. Érdeemes meghallgatni. Ajánlom a színész uraknak, kivételesen menjenek el a templomba, nem fogják megbánni. Ősi liturgikus énekei a hallgatóságot könnyekig meghatották, a zsidóság sok ezer éves minden baját, jaját és martiriumát elsírta énekében és a megváltás iránti könnyörgései szinte magasabb szférákba emeltek a mélyen megrendült hallgatóság lelkét. Szíve van ennek a kántornak, elementáris erővel áradnak belőle az érzések, melyek senkit sem hagyhatnak hidegen. Ez magyarázza meg azt a frenetikus sikert, melyet eddigi szereplésével aratott Bornstein mester.

Olvasom

Londonban, a Grosvenor House-ban, előkelőségek részvételével bankett volt, amelyen H. G. Wells mondta a tósztot. Az asztalfőn ülő Lord Horder köszöntötte Wellset és azt mondta, hogy „A szenvedélyes barátok“-nak és a „William Clissold világá“-nak írója „a kor legnagyobb alkotó szelleme“. Wells könnyed

modorban kezdte beszédét, majd a könnyedségből átcsapott komolyságra: „Azazal, hogy elégették, megöltek-e valaha is egy könyvet?“ — kérdezte. „Nem hiszem. Mert az egyszer kinyomatott könyvnek az életereje sokkal nagyobb, mint bármelyik emberi lényé. Kivánom, hogy csak könyvégetésekben töltse ki haragját a türelmetlenség. Szerencsétlenségünkre a türelmetlenség nem mindig áll meg a könyvégetésnél. Legtöbbnyire azokat sújtja, akik a könyveket írják, olvassák és terjesztik. Ezek inkább sebezhetőek. A világ egyes részein éppen most járványszerűen dühöng a türelmetlenség, amely csunya, új formákat ölt. . . Nálunk az őszinte progresszív író élete még mindig nyugodt. Németországban viszont progresszív írónak, eredeti, becsületos írónak lenni igen veszedelmes foglalkozás. Hajsztát folytatnak ellene, bántalmazták; megkötik a kezét, ütnek rajta, családján és barátain keresztül; megfosztják vagyonától. Meg is ölhetik undorító kegyetlenséggel. Ezek vitathatatlan tények. Pontosan be vannak bizonyítva. Véleményem szerint ez, mindennél inkább, az otromba tökfilkók lázadása a civilizáció ellen. Az otromba tökfilkók lázadása a gondolat ellen, a józan ész ellen és a könyvek ellen. . .“

Nem olvasom

Egy külföldi ismerősöm az elmúlt ünnepeken a Dohány utcai templomban volt és különösen tetszett neki az impozáns menet, amely a Tórát a kiemeléskor és a visszahelyezéskor kíséri. Amikor azután megtudta, hogy a menetet egy főrabbi zárja be, elragadtatással mondotta, hogy ezt a gyönyörű intézkedést mindenütt be kellene hozni, ahol több rabbi működik egy templomban, mert gyönyörű, mélyértelmű szimbóluma annak, hogy nálunk mindennek kezdete a Tóra és befejezése is a Tóra. Külföldi barátomnak ez a gondolata frappirozott. Valóban: a mostani, különös körülmények között létrejött, főrabbival kezdődő és főrabbival végződő menetet intézményesen kellene a jövőre is megrögzíteni.

Nem olvasom

A zsidó fiúgimnázium megkapta a leggyönyörűbb erkölcsi jutalmat. Egy apa fiának barmicvo napján a Dohány utcai templom nyilvánossága előtt köszönetet mondott a tanári karnak. Az apa egészen illetékes erre a dicséretre — Groszmann Zsigmond rabbi.

Olvasom

A német zsidó szószékekről gyakran hangzik az az intés: nem elég a Judenheit-hoz tartozni, Judentum is kell. Az orthodoxok Judenheit-ről és Jüdischkeit-ről beszélnek. Ez a szójáték a magyarban visszaadhatatlannak látszott és éppen azért nagy elégtétellel állapítom meg, hogy magyar megfelelő-

jét Susmann pesti orthodox rabbi nyújtja legutóbb megjelent cikkében, amikor azt hangoztatja, hogy: Nem elég a zsidóság, szükséges a zsidós-ság is.

A raduni Gaontól — Blum Ödönig

A litvániai Radunban két hét előtt elhunyt hírneves orthodox rabbitekintélyről, a Chofecz Chajim-ról különös dolgot jegyezték fel a külföldi lapok. Jasivájában a kohanita származású növendékeket külön oktatta az áldozati kultusz törvényeire, mivel hogy attól félt, hogyha hirtelen beállna a szükség, a Messiás eljövételével, az áldozati kultusz begyakorlására, nem volna szakavatott kohén. Ennek az apokaliptikus felfogásnak kedves nüansza tükröződik vissza Blum Ödön elöljáró egyik figyelemreméltó intézkedésében. Az ötödik körzet kohanita ifjuságát összegyűjti és begyakoroltatja velük a kohanita-teendőket, mert bizonyára attól fél, hogy ma-holnap a pesti kohénygyermek nem is fogja tudni, mi az: „a duchenolás“. Igen helyes dolgot cselekedett tehát Blum elöljáró a kohanita-kurzussal. Bizonyára megtanulják az ifjak

azt is, hogy kohanita-származás milyenféle egyéb zsidó erkölcsi kötelességekkel jár. — A minap a Dohány utcai templomban nem volt kohanita és az ötödik kerületből hoztak Blum-uchenolót. Mindenki tudja és érzi, hogy ennél a szertartásnál az ősrégi melódia elengedhetetlen. A szövegnek tradicionális, zeneileg talán nem is értékes, intonációja adja a duchenolás bájos misztikumát. Hogy a Dohány utcai templomban ez a melódia érvényre jusson, ahhoz olyan erős hangszükséges, mely fölött az ifju kohaniták legnagyobb része nem rendelkezik. Blum elöljáró úr egészítse ki tehát eddigi intézkedését azzal, hogy különösen a Dohány utcai templom énekkarába pár kohanita énekest vétessen be, hogy ezek azután a kellő időben a duchonnál „hangadók“ lehessenek.

★

Házam eladása folytán! Költözködésig sirkőraktáramból minden elfogadható árért árusítok

(még viszonteladóknak is)

Löwy József Budán, II., Fő ucca 88. Pálffy-tér mellett. — — — Telefon: 51-5-81

HIREK

KUNSTÄDTER ADOLF ÜNNEPLÉSE. Szombat este a Stern-féle vendéglőben gyűltek össze a barátok és hívek, hogy fehérasztalnál ünnepeljék az új rombachucci templomelőjárót. A hitközség képviselőiben megjelentek: dr. Blum Ödön és Eppler Sándor. Fischer Benjamin után Hevesi Ferenc, majd Endrei S. Henrik hatalmas beszédben méltatták az ünnepelt bájos egyéniségének sokrétűségét. Dr. Blum Ödön szertartásügyi előjáró deklarativ beszédben foglalkozott a Rombach-templom helyzetével. Az estély nagy eseménye Hevesi Simon beszéde volt, ki bebizonyította, hogy a közéletben, a fehérasztalnál is hasonló sikereket érhetett volna el, mint az egyházi szónoklás terén. Akárcsak — mint a közelmúltban — a Kiss Arnold-féle bankett alkalmából zseniális rögtönzéssel, szellemes írásmagyarazattal, hatalmas beszédet mondott és frenetikus hatást váltott ki a hallgatók körében. (A szélsőbaloldalon is, a helyen; hol hűvös kritikus szelek járnak, sűrű helyeslés és hangos éljenzés kísérte a beszédet.) Nagy hatást ért el az ünnepelt is, ki komoly tudós citátumokkal fűszerezett beszédben hitvallást tett, hogy lélekkel és szívvel fogja új tisztjét ellátni.

GROSZMANN ZSIGMOND FIÁNAK BARMICZVÓJA. A Dohány uccai híveknek száz esetben volt alkalmuk a köztisztelőben álló, népszerű rabbit funkcionálás közben megfigyelni és hallgatni igehirdetéseit. De midőn elsőszülött, egyetlen fiát: Miklóst avatta barmiczvává, sokezer ember töltötte meg a templomot, hogy jelen legyenek, mikor az apa saját fiát avatja. Dr. Groszmann meghatóan végezte a funkciót. Disztinált finomsággal, egyéniségéből folyó szerénységgel, Isten szolgájához illő alázatossággal végezte az avatást. Beszélt a fiához és rajta keresztül az egész zsidó ifjúsághoz és neki éreznie kellett, az apának, a papnak; hogy szavai milyen visszhangot keltettek a hallgatóságban és miként áradt feléje a sokezer ember tiszteletteljes szeretete. A templomi ünnep után a hívek nagy tábora kereste fel az örömszülőket és elhalmozták őket szerencsekívánataikkal.

A SZÉKESFEHÉRVÁRI IFJUSÁGI KONGRESSZUS. A fejr- és veszprémmegyei ifjúsági szervezetek október 15.-én, vasárnap délelőtt nagyszabású kongresszusra ültek össze Székesfehérvárott, hogy megvitassák a

zsidó fiatalság nyomoruságos helyzetét. Több, mint háromszáz főnyi közönség jelent meg a Zsidóiskola tornatermében. Dr. Löwy Károly községkerületi elnök köszöntötte a megjelenteket. Azután Sós Endre szólalt fel, aki azt fejtegette, hogy a zsidó ifjúságnak helyet kell biztosítani a közpályákon. *Nem lehetünk rosszabb helyzetben, mintha nemzeti kisebbség lennénk. Csak a közpályáknak az arányszámunk szerinti betöltése mentheti meg az éhező zsidó ifjúságot a teljes zülléstől, púsztulástól. Felekezeti vezetőinknek emberfeletti erővel kell küzdeni a fiatalokért.*

Dr. RICHTMANN MÓZES ELŐADÁSA. A múlt héten a Magyar Cionista Szövetség rendezésében dr. Richtmann Mózes érdekes előadást tartott a szombat vallási, emberi s zsidó szociális tartalmáról. A szombat költészetét Reich Lázár kántor és a Mizrahi énekkara mutatta be különféle zemirosz előadásából.

A VII. KERÜLETI körzet az idén is megtartotta a hagyományos szimchász-tóra összejövetelt. A rabbi utalt is arra beszédben, hogy bármily mostohák is a viszonyok, erről nem mondtak le és nem fognak lemondani. Kovács Hermann és Tolnai beszédei után felszólalt dr. Blum Ödön előjáró. Dr. Schwarcz Benjamin tartotta az ünnepi beszédet, melynek keretében üdvözölte a két „völegényt“, Simonyi Albertet és Monáth Dezsőt, feldicsérve az ő búzgalmukat az eklezsia körül.

KAHAN NISON ÜNNEPLÉSE. A Herzkör intim keretben nagy szeretettel ünnepelte dr. Kahan Nison ügyvédet, a magyar cionizmus 30 év óta vezéralakját, 50. születésnapja alkalmából. Dr. Miklós Gyula, dr. Schönfeld József, dr. Osztern Lipót; Elek mérnök bensőséges szavakkal jellemezték Kahan idealizmusból eredő tevékenységét és szeszeteneméltó egyéniségét. Dr. Kahan Nison veje Munk Gábornak, a Pesti Chevra népszerű előjárójának.

KÁNTORJÁRÁS. A Magdolna-utcai imaházban Katz Jenő váci kántor a nagyünnep alkalmából remek éneklésével nagy feltűnést keltett.

EGY JOBB IDŐKET ÉLT, a háború folytán tönkrement kereskedő és volt tisztviselő bátorkodik tiszteletteljesen megkérni minden finomérzésű és jószívű urat és uriembert, hogy segítségére lenni méltóztassanak, miután állás és keresetforrás nélkül van, ki van téve, hogy a szabad ég alá kerül, kéri a szíves adományokat e lap szerkesztőségéhez küldeni, „Sorsüldözött” jelige alatt.

A Dr. Farkas József Ifjusági csoport évnyitó és helységavató ülése. A PIH IX. kerületi kulturbizottságának „Dr. Farkas József Ifjusági Csoportja” f. hó 8-án d. e. 11 órakor tartotta ez évi megnyitó ülését, melyen egyuttal az egyesület nyáron elkészült új helyiségét is avatták. Az ülésen az illusztris vendégeken: *Vas Lajos* körzeti elnökön, dr. *Zahler Emil* diszelnökön, dr. *Epstein Manó* kulturbizottsági elnökön, *Rosenberg Sándornén*, a Nőegylet elnöknőjén kívül teljes számban megjelent az ifjusági csoport választmánya dr. *Farkas József* egyházi és *Rosner Miklós* ifjusági elnök vezetésével. A vendégek felszólalása után *Lantos Mihály* főtitkár vázolta az egyesület eddigi munkásságát és kijelölte azt az irányt, melyben ezután is haladni kíván. Dr. *Farkas József* magasan szárnyaló esztétikai és etikai előadással adta át rendeltetésének az új helyiséget, majd *Tritsch György* hegedűművész, a csoport legifjabb tagja gyönyörködtette a közönséget játékaival.

A VIII—IX. KER. IZR. NŐEGYLET ÜNNEPI MUNKÁSSÁGA. A Páva-utcai Izr. Nőegylet mint a nyár folyamán, úgy az ünnepek alatt is kivette részét az arra rászorultak gyámolítása körül. Ros-Hasono és Jom-Kipur ünnepekre vendégül látta nemcsak a maga gyámolítottjait, hanem a Magdolna-utcai szeretetotthonán kívül a VII ker. és Zuglói izr. Nőegylet szeretetotthonának szegényeit is ünnepi ebéddel ő látta el. Azonkívül, mint minden évben, ezidén is a Páva-utcai Nőegylet küldött ebédet a Markó-

utcai átmeneti otthonban elhelyezett ifjúkoruak részére. Mécseket is osztottak ki a gyámolítottak között, hogy a megboldogult szeretetteik emlékére azt meggyujtsák. A nőegyletnek ebben az igazán elismerésreméltó munkájában elől jár *Rosenberg Sándorné* elnökasszony, aki mellett az ünnep megrendezésében fáradhatatlan munkatárs dr. *Zahler Emil* ügyv. elnök és *Varga Jakabné* társelnök volt.

AZ IMIT ÉVKÖNYVE. Dr. *Szemere Samu* kitűnő szerkesztésében ez idén is gazdag tartalommal jelent meg az Izr. Magyar Irodalmi Társulat évkönyve. Az izléses kiállítású, vaskos kötet javarészt az Imit múlt évi felolvasó estéinek anyagát öleli fel és értékes tudományos cikkek, esszék, novellák és versek sorakoznak benne. A nívós tartalomtól kiemeljük dr. *Edelstein Bertalan* alapos és objektív hangú krónikáját az elmúlt évről, *Marcali Henrik* remek történelmi tanulmányát az emancipációról, báró *Hatvani Bertalan* rendkívül érdekes nagy cikkét a japán és kínai zsidókról, *Palágyi Lajos* érdekes irodalomtörténeti cikkét Vajda Jánosnak a zsidósághoz való viszonyáról, *Csergő Hugó* költői finomságokkal teli, meleghangú nekrológját *Palágyi Lajos*ról, *Zsoldos Jenő* új szempontokban gazdag, kimerítő értékelését *Mendelssobnnak* a magyar irodalomra gyakorolt hatásáról, *Vér Andor* költői lendületű esszéjét *Stefan Zweig Jeremiás* c. drámai költeményéről, *Pap Károly* megkapó novelláját, *Fenyő László*, *Lenkei Henrik* és *Zelk Zoltán* szép verseit. A nívós irodalmi részt társulati közlemények egészítik ki. A kitűnő, minden ízében zsidó szellemű évkönyvet melegen ajánljuk olvasóink figyelmébe.

**Angol, francia uridivat
fehérnemű- és kalap-
különlegességek**

SCHULZER és SCHWIMMER

Budapest, VI. Andrásy-ut 47. szám.

Telefon: 14-5-99

Felolvasó szerkesztő és kiadó: Dr. KENÉZ-KURLÄNDER EDE, Budapest, VI. gr. Zichy Jenő u. 43.
Telefon: Aut. 27-1-35. — Az előfizetés ára: egész évre 30 pengő, egyszerű papíron 20 pengő.

Neufeld Zoltán (PANNONIA) nyomda Budapest, VII. Rombach u. 8. — Telefon: József 42-3-09.